

A XX. századi magyar nőírókról megjelent kötetek megközelítési módjai. Beszélgetés Borgos Annával, Kádár Judittal és Kapus Erikával

Moderátor: Séllei Nóra

A Nyelv, Ideológia, Média 9. (A „magyar” társadalmi nemi és szexuális viszonyok sajátossága: Összehasonlító megközelítések) interdiszciplináris gender konferencián (Szeged, 2013. szeptember 27-28.) elhangzott beszélgetés szinopszisa.

A beszélgetés tárgya három, a közelmúltban megjelent kötet:

Varga Virág, Zsávolya Zoltán, szerk. *Nő, tükrök, írás. Értelmezések a 20. század első felének női irodalmáról.* Budapest: Ráció, 2009.

Borgos Anna, Szilágyi Judit. *Nőírók és író nők. Irodalmi és női szerepek a Nyugatban.* Budapest: Noran, 2011.

Menyhért Anna. *Női irodalmi hagyomány.* Budapest: Napvilág, 2012.

A beszélgetés abból a kritikai konszenzusból indult ki, hogy mindhárom kötet komoly áttörést jelenthet a magyar irodalomtudományban, hiszen mind azt jelzi, hogy egyre hallhatóbb a magyar irodalmat a társadalmi nem kutatás szempontjaiból megközelítő hangja. Ez az áttörés különös

jelentőségű olyan közegben, ahol meglehetősen nehéz felvállalni az ideológiai álláspontként kódolt magyar feminista irodalmár billogot.

Borgos Anna a Szilágyi Judit társszerzővel jegyzett *Nőírók és író nők* kötet kapcsán elmondta, hogy speciális és igen gyümölcsöző helyzetben érzi magát, lévén hogy pszichológiai végzettségére rakódott rá gender-érdeklődése és -képzettsége. Írófeleségekre koncentráló kutatása a Török Sophie szerepeiről szóló pszichológiai szakdolgozatából fejlődött tovább. A Norannál 2011-ben megjelent *Nőírók és író nők* szerves folytatása előző könyvének, a *Portrék a Másikról* (2007) című tanulmánykötetnek. Míg a 2007-es publikációban írófeleségek, Kosztolányiné Harmos Ilona, Babitsné Török Sophie és Karinthyiné Böhm Aranka jelentőségét vizsgálta, az újabbkötetet attitűdbeli elmozdulás jellemzi: saját jogukon alkotó nők szerepeivel, konfliktusaival foglalkozik az adott irodalmi, társadalmi közegben. A *Nyugat* nőíróinak tanulmányozása során a korpusz kialakításának elsődleges szempontja egyszerűen az volt, hogy statisztikailag mely tíz író nő publikált a leggyakrabban a *Nyugatban*. Ez alapján állt össze a tíz nőből álló paletta, mely igen széles skálán mozog a kevésbé ismerttől a közismertig, s így olyan irányú elmélkedésre is alkalmat ad, hogy mennyire s minek függvényében maradnak meg ezek a nők a kánonban.

Az elsődleges forrásgyűjtés, a kéziratok, levelek, naplók felderítése a munka különösen izgalmas részét képezte. Borgos Anna és szerzőtársa kutatásában a források nagy változatosságot mutattak elérhetőségüket illetően. Kovács Máriát például a teljes ismeretlenségből kellett előbányászni, komolyabb filológiai háttérmunkára volt szükség, és az életrajz rekonstruálása során igen kalandos módon kerültek elő a hagyatékból az írások. Ezzel szemben például Kaffka Margit életútja hozzáférhető, itt lehetett a nyugatos kapcsolatokra koncentrálni. Borgos Anna megemlítette, hogy kutatásaik során találkozhattak Lányi Sarolta még élő lányával is. A forrásgyűjtést követően a másodlagos irodalomban, a korabeli kritikákban néztek körül, hogy elhelyezhessék az életrajzokat a nyugatos közegben, és feltárják, mi volt a primér anyagból érdekes a szerkesztők számára, illetve hogy a szerzőket, magukat mi motiválhatta abban a törekvésükben, hogy közel kerüljenek a *Nyugathoz*. Figyelemreméltónak nevezte, hogy tendenciaszerűen jelent meg egy bizonyos érdeklődés ezen szerzők iránt, akik olyan tapasztalatot, életérzést hoztak, amelyről a férfi szerzők nem beszéltek, és valamiféle tematikus egységet is alkottak. Bár a kritikák a *Nyugat* által meghatározott formaeszményhez mérték a szerzőket, és a szerzők a saját kritikáikban is részben átvették ezt a szemléletet, ugyanakkor többüknel megjelenik egy nagyfokú női társadalmi érzékenység is, Török Sophie-tól Kosáryné Réz Lolán át Kaffka Margitig. Új felfedezettjük volt Kádár Erzsébet, akinek a Noran Libro Kiadónál megjelenés előtt áll novelláskötete.

Borgos Anna szerint ez lehet tanulmánykötetük legfőbb hozadéka: serkenti a primér szövegkiadásra való kedvet. Véleménye szerint maradt még sok értékes és érdekes életmű, amit érdemes lenne feldolgozni (pl. Hajnal Anna, Sziráky Judit), de a maga eklektikusságában az is beszédes névsor, ami végül a kötetben feldolgozásra került.

Kádár Judit a Varga-Zsávolya szerkesztőpáros gondozta, a Ráció kiadónál megjelent *Nő, tükkör, írás. Értelmezések a 20. század elő felének női irodalmáról* című tanulmánykötet szakmai lektoraként értékelte a kiadványt. Néhány szakmailag problémásabb tanulmányt is tartalmazó, de összességében hasznos alapmunkának látta a könyvet. A beszélgetés során elhangzott, hogy a *Nő, tükkör, írás* jelentős, nagy tematikus és elméleti változatosságot mutató munka, hiszen Czóbel Minkától Török Sophie-ig artikulálja, árnyalja az írói létet, s mindemellett a negyven tanulmány számos szerzője a feltörekvő új irodalmárgeneráció tagja. Ugyanakkor többen hiányolták a Varga-Zsávolya kötet végéről a rövid biográfiákat, melyek kontextualizálhatták volna az olvasók számára a szerzőket s kutatási hátterüket. Ez egyrészt feltárhatta volna, honnan beszélnek a szerzők, ugyanakkor érdekes kordokumentumként is szolgált volna az érdeklődők számára.

Kádár Judit olvasatában Menyhért Anna *Női irodalmi hagyomány* című könyvének az a legfőbb sajátossága, hogy egy női hagyomány nyomába ered, melyet ezen közben szeretne „visszamenőleg” megalkotni. Ennek a hagyománynak az átláthatósága igen ellentmondásos. Lesznai Anna például inkább iparművészként lett kanonizálva a „múzeumon belül.” Jászi Oszkár volt a második férje, a róla nemrég megjelent életrajzi kötetben mindössze két mondat szól Lesznairól, de az sem túl hízelgő. Kosztolányiné Harnos Ilona *Tűzes cipőben* című önéletrajza a Noran egyik sikerkönyve volt, több tízezren megvették, de ettől nem került be jobban a kánonba. Nemes Nagy Ágnes elfogadták, de csak mint férfias lírikust, női hangjának nincs visszhangja. Czóbel Minkával is csúfan bántak el, bármennyire is jelentős volt a magyar modernista költészet kialakításában, csupán randa vénkisasszonyként kanonizálódik, aki csak „kínjában írt.” Tehát igen problémás a nőirodalom kanonizálási folyamata. Sajnos nem látni, hogy a nőirodalmi hagyomány annyira pozitívan alakulna; nem látni, hogy volt-e előrelépés, hiszen ezek az írói nem kerültek be az irodalomkönyvekbe, és csak igen szűk, jobbára szakmai réteg tud róluk.

Kapus Erika szerint az intézményesülés meg nehezen, hiszen gyakran csak elszórtan alakulnak kutatócsoportok, egyetemek eldugott szobáiban hangzanak el beszélgetések, szórványosan jelennek meg kiadványok, de intézményes akkreditáció nélkül mindez nagyon nehéz. Menyhért Anna előző kötete (*Elmondani az elmondhatatlant. Trauma és irodalom.*

Anonymus–Ráció, 2008) az elmondhatatlan elmondásának, az elbeszélhetetlenségnek problematikáját járta körül a traumairodalom példáján keresztül, ahonnan szépen átcsatornázódott a hiátus szerepéhez kötött kérdéskör a nőirodalom felé. Az új kötet fontos forrása a Rózsaszín Szemüveg beszélgetés sorozat, mely a budapesti Nyitott Műhelyben folyt 2008 és 2012 között: Radics Viktória, Kiss Noémi és Menyhért Anna beszélgetett egy-egy írónőről. A kötet másik forrása az ELTE Trauma és Gender Kutatócsoportjának munkája, mely jelenleg OTKA projektben is részt vesz, és első évén van túl. A projekt egyik célja nőírókkal foglalkozó weblap létrehozása, a századfordulós és a 20. század első felében alkotó nőíróknak a bemutatása képanyaggal, szövegközlésekkel; hiteles, ellenőrzött információn alapuló portrék felvázolása, melyek a középiskolai tananyagba való integrációt is megpróbálják elősegíteni. Utóbbi kapcsán fontos megjegyezni, hogy nem tankönyvekről kell beszélni, hanem a kerettantervről, hiszen az határozza meg, milyen szerzők és milyen elemzői szempontok alkotják az iskolai kánont. A Magyar tanárok Egyesületének a Trauma és Gender Kutatócsoporttal közösen szervezett nőirodalmi konferenciáján elhangzott, hogy van olyan középiskola, ahol Sappho után csak Kaffka Margit kerül a tananyagba, de akadt olyan érettségire készülő osztály is, ahol a diákok meg voltak győződve róla, hogy Sappho férfi volt.

Kapus Erikától megtudtuk, hogy Menyhért Anna kötete egy sorozat része: a Napvilág Kiadó felvállalta egy Női Irodalmi Hagyomány című sorozat indítását. Két kötet jelent meg a könyvhétre, Czóbel Minkától a *Két aranyhajszál* és Menyhért Anna itt tárgyalt könyve. A tervezett folytatásban szerepel filológiai munkát igénylő szövegek, naplórészletek, levelek kiadása, és egyszer megjelent, kanonizálatlan szövegek újraközlése, például Erdős Renée és a Wohl-nővérek tárcái, Czóbel új versválogatása, illetve Török Sophie regénye. Szalay Krisztina kérdésére, hogy miért nem jelenik meg publikáció a maguk korában sokkal nagyobb hatást gyakorló konzervatív nőírókról, Borgos Anna elmondta, hogy a Tormay Cécile főszerkesztette *Napkelet* valóban érdekes összehasonlítási alap lehet, merőben más ideológiai háttérrel, nem feltétlen progresszív, de széles palettával és jelentős irodalmi szekcióval. Végül Kádár Judit – akinek a Jelenkor Kiadónál megjelenés előtt áll a huszadik század első felének magyar női irodalmáról szóló, *Engedelmes lázadók* című könyve – elárulta, hogy következő kutatási projektjének főszerzője Szentmihályi Szabó Mária, jobboldali írónő, illetve megemlítette még, hogy az *Új Idők* konzervatívabb novellái is érdekesek, és Tutsek Anna is jórészt feltáratlan irodalom még.

Lejegyezte: Kérchy Anna